

soviniszta agitációt és az egyének befolyásolását. Hangsúlyozták, hogy a gazdasági és ipari összeírás a kialakulóban lévő, állami tulajdonon alapuló és tervek alapján működő szocialista gazdaságot hivatott alátámasztani.

A Párt döntése szerint a nemzetiségi hovatartozás azonosításában az anyanyelv játszhat döntő szerepet. Dél-Szlovákiában kiéleződtek szlovák-magyar ellentétek. Különféle rémhírek terjedtek a lakosság körében, miszerint a népszámlálás célja az, hogy a dél-szlovákiai járásokat Magyarországhoz csatolhassák és az ott élő szlovákokat kitelepítsék. A reszlovakizáltak egy része pedig újra felvette magyar vezetéknevét.

A számlálóbiztosok és ellenőrök a háromnapos kurzust követően esküt tettek és átvették a megbízást. Február második felében elküldték a kérdőíveket a kerületi és járási tanácsoknak. Az államnyelvet nem megfelelően bíró állampolgárok magyar nyelvű kérdőíveket kérhettek a számlálóbiztostól. A népszámlálás végleges eredményeit a Szlovák Tervhivatalnak és a cseh Állami Statisztikai Hivatalnak kellett feldolgoznia. D. Okáli belügyi megbízott 1950. március 16-án írt jelentésében arról ír, hogy a reakció manipulálta a népszámlálást és ennek következtében sokan megtagadták az ívek aláírását, sőt az adatszolgáltatást is, továbbá rámutatott a dél-szlovákiai problémára, ahol kijátszották a „nemzetiségi kártyát”. Többen felvetették, hogy a számlálóbiztosok nyomást fejtettek ki a magyarokra annak érdekében, hogy szlováknak vallják magukat. Mások azt bizonygatták, a reakció éppen az ellenkezőjére buzdította a lakosságot, hogy dél-Szlovákiát Magyarországhoz csatolhassák.

Összevetve az 1930. és az 1950. évi népszámlálás magyar nemzetiségre vonatkozó eredményeit: 1930: 571 988 fő (17,57%), 1950: 354 532 fő (10,29%) vallotta magát magyar nemzetiségűnek. A csökkenés: 217 456 fő (-30,01%).

Az eredmények azt mutatják, hogy a magyar kisebbséggel szemben alkalmazott intézkedések nem voltak sikeresek, ugyanis a 293 059 jóváhagyott reszlovakizációs kérelem ellenére a becsült 190 000 fő helyett csaknem megduplázódott a magukat magyarnak vallók száma. Azonban azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a népszámlálási úrlapon feltüntetett nemzetiségi adatok nem minden esetben jelölnek valós nemzetiségi kötődést.

Császári Éva

A romániai németek elmaradt háború utáni kitelepítése

Weber, Annemarie: Die geplante Umsiedlung der Rumäniendeutschen 1944-1946 in unveröffentlichten Archivadokumenten. = Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. 34. (105.) Jg. 2011. 1. no. 55-74. p.

Egy legújabban ismertté vált jegyzőkönyv, amely román kommunista pártvezetők, Gh. Dej és társai 1945 áprilisában Sztálinnal folytatott megbeszélését rögzíti, leleplezi Ceausescuék hazugságát, miszerint Romániában a háború végén soha, senki még csak nem is gondolt a német népcsoport kitelepítésére. A jegyzőkönyv tanúsága szerint a kitelepítés gondolata ott és akkor (amikor már szovjet kényszermunka-táborokban sínylődtek romániai németek ezrei) éppen nem találkozott Sztálin egyértelmű helyesléssel. Maga a román politika azonban nagyon is tüzetesen foglalkozott a kérdéssel.

1945-ben már csak az erdélyi, valamint a bánági németekről volt szó (akik, persze félmillióst tömeget képviseltek), miután a Molotov-Ribbentrop paktum alapján a népi németeket maga Németország telepítette ki Besszarábiából és Bukovinából, a második bécsi döntéssel Magyarországhoz visszakerült Észak-Erdélyben pedig a szerződés részeként elindította az önkéntes kitelepülést. E korai akciók a népi németek „hazahozatala” jegyében zajlottak, ami az ideológia fogadkozása szerint az anyaországi „népiség” belső megerősítését szolgálta volna, de hamar kiderült: etnikai tartalmukat a leigázott keleti területek tervezett németesítéséhez vették számításba. Erdélyi vagy bánági (vagy magyarországi) vonatkozásban is fogantak elméleti elképzelések, vagy keringtek különböző híresztelések a háború utáni hasonló eshetőségekről. Egyes mende-mondákról a népközelbe férköző Waffen-SS különpropagandája gondoskodott.

A nacionalista román politikai közvélemény nem kevés rokonszenvvel fogadta a kilátást a német kisebbségtől való teljes megszabadulásra, még ha a nagypolitika előszeretettel játszotta is ki a német kártyát a fajsúlyosabb problémát jelentő magyarok ellen, és az anyaországi tervek előkészületeit látta a német birodalmi – román politikai szövetség zálogaként létrejött „Romániai Német Népcsoport”- autonómia nemzetiszocialista alapvetésű működésében. A hivatalos politikát nem is foglalkoztatta a német kisebbség kérdése mindaddig, amíg birodalmi részről a háború végi német visszavonulás során váratlan kérés nem érkezett a szászok Dél-Erdélyből történő evakuálására.

*

Berlint – a mentés szándékával – az 1944. augusztus végi román átállást követő, gyors szovjet előretörés indítja a Bukarest szempontjából váratlan

lépésére. Nem sokkal az átállás előtt még a szászok népfelkelés jellegű mozgósítására gondoltak a beható oroszokkal szemben. Az ügyletre a nemrég publikációs céllal rendszeres feltárás alá vett német katonai, illetve román történeti archívumok eddig ismeretlen dokumentumai világítanak rá. Az indítvány az erdélyi szász identitású Artur Phleps tábornok elképzeléséből indult ki, aki előző beosztásaiban közreműködött az észak-erdélyi kivonásnál, majd a Magyarországon ténykedő Savoyai Jenő SS-divíziót vezette, s a román fordulat után a szászok védelmére kapott teljhatalmi megbízást. Phleps előbb akár saját hatáskörben is megszervezhette volna a szászok észak-nyugati irányú kimenekítését, ha visszafoglalta volna a szovjetektől a nagyrészt már elfoglalt területeket. Ennek kivitelezéséhez azonban a megígért magyar segítség is késett, illetve elmaradt. A szükséghelyzetben nem maradt más, mint a már ellenséges oldalon álló román kormány bevonása. Berlin erre frontvonalakon át eljuttatott ultimátuma útján tett kísérletet (szeptember 2.). Az ultimátum nemleges válasza esetére diplomáciai nyelven kilátásba helyezte az észak-erdélyi románok esetleges zaklatását. A kivonást illető kérés utalt „román vezető körök” korábbi, igenlő álláspontjára a német népcsoport megfelelő időben realizálható kiköltöztetésével kapcsolatban.

A román kormány zavart meglepetéssel tárgyalta a témát, majd a kérdés érdemi oldalát illetően semleges, kiváró értelmű választ dolgozott ki. Eszerint: elvben örömmel tennének eleget a kérésnek, de kikérik a Szövetségesek véleményét is; ettől függetlenül az operáció az adott harci körülmények között viszont egyelőre kivihetetlen. Phleps erői időközben, még a román válasz ismerete nélkül, az óráról-órára szigorodó fronthelyzetben szeptember 7-én és 8-án néhány, a szász település peremén fekvő kisebb helységről rögtönzéseképpen evakuáltak – nem tudni, mekkora létszamban – nagyrészt vonakodó lakosokat, akiket azután átszállítottak magyar területre. „Tisztogatásra” nem maradt idő, mint az természetesen Phleps eredeti tervében szerepelt; ez a náci vezérlésű, Berlinből irányított autonómrendszerrel szemben álló személyeket iktatta volna ki.

Az eseménytörténet mellett újszerű rálátást kínálnak a dokumentumok a román reakció mozzanataira. Kommunista részről, „elvi” alapokon álló nézet szerint a német kérés teljesítésével csak erősítenék az ellenfelet. Ez éppenséggel megfeleltethető Ribbentrop öntelt optimizmusának, aki akkoriban a hazahozott vagy még hazahozandó népi németek feltétlen csatasorba állításáról beszélt. A román kormánytagok többsége ennél jóval reálisabban ítélte meg a helyzetet: mire egy még oly azonnali kivonás lebonyolódhatna, addigra be is fejeződne a háború. Ennek megfelelően megállapodtak az elvi beleegyezésben – elsősorban abból a megfontolásból, hogy Romániának a háború végén biztos hivatkozási alapja legyen a tény-

leges kivitelezésre. Figyelemre méltónak találták ebből a szempontból a kért kivonás átfogó, kollektív jellegét. A majdani kivitelezést illetően a politikusok a tárgyalat ultimátum szemhatárán túl természetesen a Bánságra is gondoltak. A vitában egyébként több más részletkérdés mellett érintették a végrehajtás módszertani feltételeit az anarchia megelőzésére (aminek intő példáival szeptember 7.-8. után szembesültek), vagy az ingatlanok utódlásának problematikáját is.

Egy hónap elteltével – a szovjet megszállás idején – vette elő a kormány az autonóm „Romániai Német Népcsoport” intézményének felszámolását. A vagyonekbevonására is kiterjedő jogi lépések mentén újra szóba került egészében a kisebbségi közösség kitelepítése, és mindjárt fölmerült az állampolgárság előzetes megvonása – előkészítendő az elgondolt kitelepítést, egyben ezzel az eddig távozottak szabad visszatérését is kizárják. Bár felmerült a náci politikával szembenállt, a náci által üldözött személyek indokolt mentessége. Többen a szász és sváb munkakultúrához képest mindig másodvonalba szorult román tömegek bosszúéhségétől tartva érveltek a kitelepítés mellett. Megint más vélemények ráhagyták volna a megfelelő intézkedéseket a békekonferenciára. Maga az állampolgársági kérdés végül kimaradt az 1944 októberében kelt törvénytervezetből.

A kitelepítési gondolat legközelebb az 1945-ös agrárreform előkészítése során került terítékre. Ekkor már megoldási mintákat láthattak Lengyelországból, Csehszlovákiából, Jugoszláviából; ezeket egyébiránt madártávlatból, eléggé pontatlan értesülések birtokában szemlélték. A döntéshozók ezúttal szembenéztek az addig soha nem mérlegelt körülménnyel is, hogy a németek kompakt kitelepítésével kieső, a mezőgazdasági kultúrában élenjáró munkaerő egyenértékű pótlása egyszerű etnikai cserével nem volna célravezető. Ezért a kollektív kitelepítést elvető politikailag „kritikus” elemek országon belüli kiemelésére és átnevelésére eszeltek ki kellően embertelen módozatokat, miközben már Sztálin is belenyúlt az „ajándékkosárba”.

A német kisebbséggel kapcsolatban a dokumentumokban képviselt nézetek és felfogások egyébként részben pártirányzatok szerint csoportosíthatók. A kommunisták általában a kisebbségi németiség háború alatti életének ideológiai terheltségét hangsúlyozták. A nemzeti pártok a román paraszti környezetben a németekkel szemben kialakult kisebbségi tudatot értették jobban, és Erdélyt vagy a Bánságot elsősorban az etnoszociális feszültségek káros kiéleződésétől féltették. A szászok és a svábok magasabb szintű munkakultúráját annak tényszerű mivoltában és az optimális hasznosíthatóságával leginkább a parasztpárt és maga J. Maniu volt kész elismerni.